

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України

ДИРИГУВАННЯ ТА ЧИТАННЯ ХОРОВИХ ПАРТИТУР

Програма
для вищих навчальних закладів
культури і мистецтв I–II рівнів акредитації

Спеціальність
“Народна художня творчість”

Спеціалізація
“Народне пісенне мистецтво (академічний хор)”

Київ 2007

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України

**ДИРИГУВАННЯ ТА ЧИТАННЯ
ХОРОВИХ ПАРТИТУР**

Програма
для вищих навчальних закладів
культури і мистецтв I–II рівнів акредитації

Спеціальність
“Народна художня творчість”

Спеціалізація
“Народне пісенне мистецтво (академічний хор)”

Київ 2007

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України

ДИРИГУВАННЯ ТА ЧИТАННЯ ХОРОВИХ ПАРТИТУР

Програма

для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації. – Вінниця: ПП“НОВА КНИГА”, 2007. – 28 с.

Укладачі: **Л. Г. Добровольська, Ю. В. Макарова** – викладачі Київського обласного училища культури і мистецтв

Рецензенти: **А. П. Лащенко** – проректор Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, член-кореспондент АМУ, професор, доктор мистецтвознавства
О. М. Скопцова – доцент Київського національного університету культури і мистецтв, кандидат мистецтвознавства
М. С. Юрченко – професор Державної Академії керівних кадрів культури і мистецтв

Редактор **Є. Д. Колесник**

Відповідальний за випуск **Т. Ф. Стронько**

Навчальне видання

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк ризографічний
Ум. друк. арк. 1,63. Наклад 100 прим.

ПП“НОВА КНИГА”

21029, м. Вінниця, вул. Квятека, 20;

Тел./факс: (0432) 52-34-82, 52-34-81

E-mail: zbut@novaknyha.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 2646 від 11.10.2006 р.

© Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України, 2007

АНОТАЦІЯ

Згідно з навчальним планом на дисципліну “Диригування та читання хорових партитур” відведено всього 378 годин, з них: 249 – аудиторних і 129 – для самостійного вивчення.

Програма розрахована на 8 семестрів: в I і II семестрах – по 1 год. на тиждень, а в III–VIII – по 2 год. на тиждень. Вона включає пояснювальну записку, вимоги до індивідуальних занять, розподіл матеріалу програми з диригування по семестрах, заліково-екзаменаційні вимоги, критерії оцінювання навчальних досягнень студентів, основні розділи: організація учбового процесу і вимоги з підготовки студентів до Державних екзаменів. Зміст курсу та програмні вимоги викладені у тематичному плані; до кожного семестру пропонуються теми для самостійної роботи.

До програми додається рекомендований репертуар з дисципліни “Диригування та читання хорових партитур” і список методичної літератури для самостійної роботи.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс “Диригування та читання хорових партитур” посідає провідне місце серед інших дисциплін диригентсько-хорового циклу в підготовці хорових диригентів. Він спрямований на виховання у студентів інтересу до хорового мистецтва.

Диригування – один з найбільш складних видів виконавського мистецтва, який у тісному взаємозв'язку з іншими дисциплінами циклу формує творчу індивідуальність диригента хору.

Зміст курсу “Диригування та читання хорових партитур” становить ознайомлення студентів з досвідом відомих диригентів хорового виконавства, формування у них техніки диригування хоровими творами, методики роботи з хором, професійної майстерності, виховання культури співу, розвиток музичних здібностей диригента, його здатності до самостійної роботи та творчої інтерпретації.

Провідна роль викладача за фахом у навчанні професійних нави-

чок – у моральному вихованні особистості. Творча атмосфера в класі – запорука успішної роботи студентів; етика взаємовідношень викладача із студентом, авторитет викладача, його професійні та особисті якості.

На уроках з диригування у студента формується музичний смак, розвивається художнє мислення.

Мета та завдання курсу “Диригування та читання хорових партитур” – виробити необхідні прийоми диригування, навчити студентів самостійно працювати над хоровою партитурою, озброїти їх спеціальними знаннями, вміннями та навичками в їх практичному використанні.

Це завдання може бути виконане лише в тісному взаємозв’язку з іншими дисциплінами хорового циклу, а саме: з хоровим класом, хоровим знанством, аранжуванням, предметами музично-теоретичного циклу, а також музичним інструментом (фортепіано, баян, акордеон).

Специфіку диригентської професії складає управління колективним виконанням, тому викладання цього курсу потрібно поєднувати із практичною роботою студентів з хором або ансамблем. Уже в кінці першого року навчання студенти можуть розпочинати самостійну роботу з колективом, виконуючи поставлені викладачем завдання з техніки диригування (1. Налаштування; 2. Увага, дихання, вступ; 3. Диригування творів простої форми, в простому розмірі, закінчення).

Для роботи з хором чи ансамблем краще вибирати твори, які увійшли в репертуар на даний семестр.

Важливе значення у виконанні завдань, що стоять перед курсом, має підбір репертуару для диригування. Потрібно якомога більше включати до репертуару обробки українських народних пісень. Слід враховувати, що вивчений репертуар може стати основою для майбутньої практичної диригентської діяльності студента.

Репертуар потрібно планувати з поступовим ускладненням, враховуючи програму курсу, індивідуальні здібності та можливості студента.

У процесі занять з диригування необхідно постійно працювати над співочим диханням, правильним звукоутворенням, активною артикуляцією і т. п. Особливо завжди слід мати на увазі, що спів без супроводу являється найскладнішою формою хорового співу, але він іде від

першоджерел української пісні і являється природнім.

Завдання курсу передбачають:

- оволодіння спеціальними теоретичними та практичними знаннями, вміннями та навичками диригентської майстерності;
- формування професійних виконавських навичок майбутніх керівників хору;
- засвоєння принципів та методів роботи з навчальним матеріалом;
- засвоєння спеціального репертуару;
- опанування методикою самостійної роботи з музичним матеріалом (робота над хоровою партитурою без супроводу, із супроводом, творами для малих форм навчальної роботи: ансамблем, інструментом тощо);
- виховання самостійності та виконавської волі у вирішенні художньо-виконавських завдань в інтерпретації твору;
- виховання особистості, здатної у майбутньому працювати керівником хору чи ансамблю.

Внаслідок вивчення курсу “Диригування та читання хорових партитур” студенти повинні

знати:

- видатних відомих диригентів та кращі зразки хорових творів минулого та сучасності;
- основні напрямки розвитку хорового мистецтва;
- основні прийоми з техніки диригування;
- основні розділи аналізу хорової партитури;
- спеціальну музичну термінологію, умовні музичні позначки, їх вимову та значення;
- програмний матеріал курсу.

вміти:

- засвоїти програмний репертуар;
- диригувати будь-які прості, складні чи мішані розміри в межах програми;
- використовувати теоретичні знання в процесі роботи над хоровою партитурою для того, щоб усвідомити навчальний матеріал на професійному рівні;

- зробити аналіз хорової партитури;
- оволодіти різними видами звуковедення та засобами їх виконання;
- грати прості гармонічні послідовності для розспівування хору;
- грати прості за формою та фактурою хорові твори;
- заспівати будь-яку хорову партію творів, що вивчаються на уроках по диригуванню;
- самостійно вивчити хоровий твір, визначити та осмислити його художні завдання, скласти план розучування твору з хором (ансамблем);
- з листа продиригувати нескладний за своїми технічними та художньо-виконавчими завданнями твір та його проаналізувати.

Основою занять з диригування повинно бути детальне вивчення музичних творів і практична підготовка для їх виконання хором. Аналіз хорової партитури рекомендується починати з перших етапів роботи. Для розбору творів студенту необхідно мати зошит для анотацій, в який будуть заноситись письмові аналізи всіх творів, що вивчатимуться по диригуванню.

Студент повинен старанно проаналізувати твір за таким планом:

I. Загальна характеристика хорового твору

1. Короткі відомості про авторів музики і літературного тексту.
2. Характер твору, короткий зміст тексту, його сюжет, ідея.

II. Музично-теоретичний аналіз

1. Форма хорового твору (розподіл на частини).
2. Ладо-тональний план (головна тональність, відхилення, модуляції).
3. Метроритм (метр, розмір, переважаючий ритмічний малюнок).
4. Інтерваліка, голосоведення в хорових партіях (по горизонталі та вертикалі).
5. Фактура (склад письма):
 - а) гомофонно-гармонічна;
 - б) гармонічна;
 - в) поліфонічна (народно-підголоскова, імітаційна, контрастна);
 - г) мішана (використання декількох різних типів фактури).

6. Роль супроводу.

III. Вокально-хоровий аналіз

1. Тип і вид хору.
2. Діапазон і теситура хорових партій та всього хору.
3. Труднощі:
 - а) інтонаційні;
 - б) теситурні;
 - в) ритмічні;
 - г) дикційні.

IV. Виконавчий аналіз

1. Темп (зміни темпу);
2. Динаміка (рухома і нерухома);
3. Фразування (кульмінації місцеві та загальні, пов'язані з літературним текстом).
4. Звуковедення, атака звуку, характер хорового співочого дихання.
5. Ансамбль:
 - а) в залежності від фактури;
 - б) природній, штучний.
6. Диригентські труднощі.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Програма складена для студентів училищ культури і мистецтв на основі базової загальної середньої освіти.

Протягом всього періоду навчання викладачі ведуть "Робочі індивідуальні плани", в яких записують:

- характеристику музичних здібностей та музичну підготовку (або ні) студента до вступу в училище;
- репертуар по семестрах;
- форму контролю (заліки, іспити, тощо);
- успішність (підсумкова або екзаменаційна оцінка);
- професійний ріст та участь у концертах.

На початку кожного семестру на засіданні циклової комісії “Робочі плани” обговорюються та схвалюються.

ВИМОГИ ДО ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ

Основною формою навчально-виховної роботи курсу “Диригування та читання хорових партитур” є індивідуальні заняття з викладачем, які дозволяють найбільш ефективно виявити здібності та творчі можливості студентів і активно впливають на їх розвиток.

Вимоги до індивідуальних занять з диригування передбачають їх організацію через педагогічне керування навчально-виховним процесом та пізнавальну діяльність студентів. Це обумовлює ряд основних вимог до індивідуальних занять, а саме:

- постійно удосконалювати зміст та методику індивідуальних занять;
- розвивати та зміцнювати професійну музичну освіту на основі їх удосконалення;
- цілеспрямовано керувати пізнавальною діяльністю студента;
- розвивати методи самостійної роботи студентів;
- розвивати культуру особистості студента, а також його здібності та творчі можливості;
- інтенсивно впроваджувати методи навчання з використанням технічних засобів;
- впроваджувати міжпредметні зв'язки;
- цілеспрямовано проводити бесіди про мету, завдання курсу та шляхи їх досягнення.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Важливе місце у підготовці майбутніх керівників хору займає самостійна робота студентів. Вона є невід'ємною частиною творчого процесу, в якому органічно пов'язані дві особистості – студент і викладач. Звідси першочергове завдання викладача – навчити студента самостійно працювати.

Для цього потрібно:

1. Допомогти студенту якнайкраще організувати час, відведений для самостійної роботи.
2. Роз'яснювати студентам зміст, форму та методику їх самостійних домашніх завдань:
 - закріплення прийомів та жестів диригування, що вивчені в класі;
 - гра партитур;
 - вивчення хорових партій;
 - написання анотацій хорових творів;
 - складання планів роботи з хором (ансамблем).
3. Завести зошит-щоденник для запису домашніх завдань та письмових аналізів-анотацій хорових творів;
4. Навчити студентів самостійно працювати з рекомендованою літературою в читальному залі та використовувати навички, набуті на уроках з дисциплін музично-теоретичного циклу.

РОЗПОДІЛ МАТЕРІАЛУ ПРОГРАМИ ПО КУРСАХ І СЕМЕСТРАХ

№ п/п	Предмет диригування	години	I курс		II курс		III курс		IV курс	
			семестри		семестри		семестри		семестри	
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
1	Кредити	378/7								
2	Кількість тижнів		18	21	17	20	17	20	13	18
3	Годин на тиждень		1	1	2	2	2	2	2	2
4	Всього годин аудиторних	249	18	21	34	40	34	40	26	36
5	Самостійна робота	129	14	10	17	20	17	20	13	18

**ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ТА РОЗПОДІЛ
МАТЕРІАЛУ ПРОГРАМИ З ДИСЦИПЛІНИ “ДИРИГУВАННЯ
ТА ЧИТАННЯ ХОРОВИХ ПАРТИТУР” ПО СЕМЕСТРАХ НА
ОСНОВІ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

№ п/п	І семестр – 18 індивідуальних годин. Залік	Самостійна робота
1	Вступ. Завдання предмета та його значення у формуванні хорового колективу, а також його місце серед дисциплін спеціального циклу.	1 год.
2	Ознайомлення з технічними засобами диригування (диригентський апарат, корпус, руки, обличчя, очі, голова, міміка, артикуляція). Підготовчі вправи для звільнення рук (апарату).	1 год.
3	Основна диригентська позиція (постановка корпусу, рук, голови).	
4	Вивчення прийому вступу та закінчення: а) три моменти вступу; увага, дихання, вступ (поняття про ауфтакт); б) прийом закінчення – перехід до закінчення, його підготовка і саме закінчення (“зняття”).	1 год.
5	Основні принципи і характер диригентських рухів. Тридольна схема. Увага перед тактуванням схеми. Вступ на першу та останню долі. Робота над свободою диригентського апарату. Робота над структурою долі в тридольній схемі.	2 год.
6	Ознайомлення з чотиридольною схемою. Вступ та зняття на різні долі такту.	2 год.
7	Дводольний розмір.	1 год.
8	Диригування в розмірах 3/4, 4/4, 2/4, в середніх динамічних та темпових позначеннях при характері руху <i>legato</i> , та <i>non legato</i> . Початкове розмежування функції рук.	1 год.
9	Ознайомлення та вивчення однорядкових хорових партитур для однорідного 2- та 3-голосного хору (жіночого, дитячого, чоловічого).	2 год.

10	Диригування творів в одночастинній та куплетній формі: а) виконання партитур на фортепіано; б) спів хорових партій сольфеджіо і з текстом; в) аналіз хорової партитури.(усний).	1 год. 1 год. 1 год.
	Всього:	14 год.

За час навчання у першому семестрі студент повинен вивчити 4 твори.

№ п/п	ІІ семестр – 21 індивідуальна година. Залік	Самостійна робота
1	Поглиблення знань та удосконалення навичок з диригування і роботи над партитурою, які студенти опанували в попередньому семестрі.	
2	Диригування в розмірах 2/4, 3/4, 4/4 в помірному та у помірно-швидкому темпах, штрихи (звукотенденція) <i>legato</i> , <i>non legato</i> , динаміка <i>mf</i> , <i>f</i> та <i>p</i> .	1 год.
3	Показ вступу на слабку долю в такті (дроблений вступ) в розмірах 2/4, 3/4, 4/4.	1 год.
4	Прийоми виконання найпростіших видів фермат в кінці твору.	1 год.
5	Подальше розмежування функції рук. Самостійна роль лівої руки в показі витриманих звуків.	2 год.
6	Ознайомлення та вивчення дворядкових хорових партитур для дво-, триголосного однорідного та неповного мішаного хору.	2 год.
7	Диригування творів в одночастинній, куплетній, простій двочастинній та двочастинній репризній формі: а) виконання партитур на фортепіано; б) спів хорових партій; в) письмовий аналіз хорової партитури (за спрощеним планом).	1 год. 1 год. 1 год.
	Всього:	10 год.

За час навчання в ІІ семестрі студент вивчає не менше 4-х творів.

№ п/п	III семестр – 34 індивідуальні години. Диференційований залік	Самостійна робота
1	Поглиблення знань та удосконалення навичок з диригування, що набули студенти в попередніх семестрах.	
2	Робота над основними принципами диригентського жесту: а) економність, цілеспрямованість, точність, відчуття сильних та слабких метричних долей такту; б) амплітуда диригентського жесту при середніх динамічних та темпових позначеннях.	1 год.
3	Функції правої та лівої руки. Самостійна роль лівої руки в показі нюансів, вступу голосів на сильні та відносно сильні долі такту.	1 год.
4	Ознайомлення з диригентською схемою шестидольного розміру у повільному, помірному та швидкому темпах.	1 год.
5	Диригування творів в розмірах 6/8 та 6/4 “на шість” і “на два”. Виконання наступних завдань: а) грати партитури на інструменті; б) вміти співати будь-яку хорову партію; в) зробити письмовий аналіз (поглиблений) хорових партитур.	2 год. 2 год. 2 год. 3 год.
6	Диригування творів у простих перемінних розмірах: 2/4, 3/4.	2 год.
7	Фермата. Її значення та прийоми виконання. Види фермат (здіймана та нездіймана), фермата на звуці та на паузі.	1 год.
8	Робота з камертоном.	
9	Ознайомлення з агогічними нюансами на прикладі вивчених творів. Динаміка: <i>crescendo</i> , <i>diminuendo</i> .	
10	Ознайомлення та вивчення дворядкових хорових партитур для 3–4-голосного однорідного хору з елементами поліфонії.	2 год.
	Всього:	17 год.

За семестр студент повинен вивчити 4–5 творів.

№ п/п	IV семестр – 40 індивідуальних годин. Диференційований залік	Самостійна робота
1	Поглиблення знань та удосконалення навичок з диригування в роботі над партитурою, набутих студентами в попередніх семестрах.	
2	Диригування в розмірах 9/8, 9/4 “на дев’ять” і “на три”.	3 год.
3	Дроблення основної метричної долі в розмірах: 4/4, 3/2, 2/2.	3 год.
4	Темпи: <i>Largo</i> , <i>Adagio</i> , <i>Lento</i> , <i>Moderato</i> , <i>Allegro</i> , <i>Presto</i> , зміна темпів (<i>piu mosso</i> , <i>meno mosso</i> , <i>accelerando</i> , <i>ritenuto</i>).	
5	Прийоми диригування <i>staccato</i> .	2 год.
6	Ознайомлення і вивчення дворядкових партитур для неповного мішаного хору.	2 год.
7	Диригування творів більш складної хорової фактури для однорідного та неповного мішаного хору: а) сольфеджування і спів з текстом хорових партій; б) вивчення партитур на інструменті (ф-но); в) аналіз хорової партитури (поглиблений).	2 год. 2 год. 4 год.
8	Удосконалення навичок роботи з камертоном.	2 год.
	Всього:	20 год.

За семестр студент повинен вивчити 4–5 творів.

№ п/п	V семестр – 34 індивідуальні години. Іспит	Самостійна робота
1	Поглиблення знань та удосконалення навичок з диригування та роботи над партитурою, набутих у IV семестрі.	
2	Диригування у розмірах: 12/8, 12/4 “на дванадцять” і “на чотири”.	1 год.
3	Види “ <i>alla breve</i> ”.	1 год.
4	Синкопа. Акценти.	2 год.
5	Удосконалення навичок роботи з камертоном.	1 год.

6	Ознайомлення з дворядковими партитурами для 4-голосного мішаного хору з елементами поліфонії та їх вивчення	2 год.
7	До програми семестру включається один твір для практичної роботи студента з хором (ансамблем). Скласти план розучування твору.	2 год.
8	Диригування творів для неповного та повного мішаного хору з елементами поліфонії: а) вивчення хорових партій; б) гра хорових партитур на інструменті (ф-но); в) більш глибокий аналіз хорової партитури.	2 год. 2 год. 4 год.
9	Динаміка: <i>crescendo</i> , <i>diminuendo</i> , <i>subito forte (sf)</i> , <i>subito piano (sp)</i>	
	Всього:	17 год.

За семестр студент повинен вивчити 4–5 творів.

№ п/п	VI семестр – 40 індивідуальних годин. Диференційований залік	Самостійна Робота
1	Поглиблення знань та удосконалення навичок, набутих студентами у попередніх семестрах.	
2	Диригування складних мішаних розмірів 5/4 та 5/8 у повільному та швидкому темпах (“на п’ять” і “на два”).	3 год.
3	Диригування творів з чергуванням простих та складних розмірів.	2 год.
4	Поняття про характер твору. Робота над мімікою.	1 год.
5	Ознайомлення та вивчення трирядкових хорових партитур: а) виконання трирядкових партитур для однорідного хору; б) виконання трирядкових партитур для неповного та повного мішаного хору (нотація тенорової партії).	2 год. 2 год.

6	Включення до репертуару твору для практичної (самостійної) роботи студента з хором (ансамблем): а) вивчення хорових партій; б) гра партитури; в) складання плану розучування твору.	2 год.
7	Диригування хорових творів більш складної фактури для мішаного хору: а) вивчення хорових партій; б) гра партитур на інструменті; в) письмовий аналіз творів, які виносяться на залік.	2 год. 3 год. 3 год.
8	Удосконалення техніки диригування в творах, які вивчаються в класі.	
	Всього:	20 год.

За семестр студент повинен вивчити 4–5 творів.

№ п/п	VII семестр – 26 індивідуальних годин. Іспит	Самостійна робота
1	Поглиблення знань та удосконалення навичок, набутих студентами у попередніх семестрах.	
2	Диригування складних мішаних розмірів 7/4, 7/8 у повільному, помірному та швидкому темпах (“на сім” і “на три”).	2 год.
3	Диригування складних перемінних розмірів.	1 год.
4	Робота над хоровими творами, які виносяться на Державний іспит: а) спів хорових партій; б) гра хорових партитур; в) підготовка розгорнутих анотацій хорових творів.	3 год. 3 год. 3 год.
5	Удосконалення техніки диригування в процесі роботи над творами.	
6	Ознайомлення з чотирирядковою партитурою для однорідного та мішаного хору.	1 год.
	Всього:	13 год.

За семестр студент повинен вивчити не менше 4-х творів.

№ п/п	VIII семестр – 36 індивідуальних годин. Диференційований залік. Державний іспит	Самостійна робота
1	Поглиблення знань та удосконалення навичок, які студенти набули за весь період навчання.	
2	Диригування творів у дво-, тридольному розмірах “на раз”. Групування тактів у визначену схему в залежності від побудови музичної фрази твору. Вибір диригентської схеми.	3 год.
3	Продовження роботи над творами, які виносяться на Державний іспит: а) досконале вивчення хорових партій; б) робота над виразним виконанням партитури; в) робота над письмовим аналізом творів Державного іспиту (дипломна робота); г) вивчення твору, який студент самостійно аранжував для розучування з хором на Державному іспиті.	2 год. 2 год. 5 год. 4 год.
4	Використання прийомів диригентської техніки в роботі над творами Державної програми.	2 год.
	Всього:	18 год.

За час навчання у VIII семестрі студент вивчає 4 твори.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

I курс	I семестр – залік
	II семестр – залік
II курс	III семестр – диференційований залік
	IV семестр – диференційований залік
III курс	V семестр – іспит
	VI семестр – диференційований залік
IV курс	VII семестр – іспит
	VIII семестр – диференційований залік. Державний іспит

ЗАЛКОВО–ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ВИМОГИ

На заліку студент повинен:

1. Продиригувати два різнохарактерні твори (*a cappella* та із супроводом).
2. Зіграти на інструменті твір *a cappella*.
3. Вміти заспівати будь-яку хорову партію на вимогу комісії.
4. Відповісти на запитання комісії, що стосуються письмового аналізу виконаних творів.

На екзамені студент повинен:

1. Продиригувати два різнохарактерні твори (один твір без супроводу).
2. Зіграти на інструменті твір без супроводу (*a cappella*).
3. Вміти заспівати будь-яку хорову партію, запропоновану членами комісії.
4. Відповісти на запитання екзаменаційної комісії, що стосуються письмового аналізу творів, винесених на екзамен.
5. Знати всі умовні музичні позначення темпів, агогіки, динаміки, характеру твору (в межах програми).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

5 (відмінно)	Заслуговує студент, який продиригував твори напам'ять, виявив глибоке розуміння художнього змісту виконаних творів, досконало володіє технікою диригування (в межах вивченого матеріалу). Виразно, інтонаційно точно проспівав будь-яку хорову партію вивчених творів. Якісно, виразно виконав партитуру на інструменті. Зробив повний, детальний аналіз двох хорових творів з репертуару, опрацьованого за семестр. На високому рівні висвітлює теоретичні питання.
4 (добре)	Заслуговує студент, який продиригував хорові твори напам'ять, виявив розуміння художнього змісту виконаних творів. Володіє технікою диригування, але у виконанні хорових партій були окремі вокальні та інтонаційні

	погрішності. Гра партитури була недостатньо виразна. Неповне розкриття окремих розділів плану анотацій хорового твору.
3 (задовільно)	Заслуговує студент, який невпевнено продиригував твори напам'ять. Недосконало володіє технікою диригування. У виконанні хорової партитури на інструменті допускає численні помилки. Інтонаційно неточно, маловиразно виконує хорові партії творів, вивчених в класі по диригуванню. Поверхово розроблений аналіз двох хорових творів, або відсутність аналізу одного з творів.
2 (незадовільно)	Заслуговує студент, який не диригує твори напам'ять, або диригує помиляючись. На низькому рівні виконує партитуру на інструменті. Не вміє заспівати будь-яку хорову партію на вимогу комісії. Відсутній аналіз хорових творів. У відповіді на запитання, поставлені членами комісії, допущені грубі помилки.

ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКЗАМЕНУ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

Державний екзамен з хорового диригування складається студентами-випускниками в кінці VIII навчального семестру в такій послідовності:

1. Перша частина Державного іспиту проводиться у формі публічного концерту. Випускник повинен продиригувати два різнохарактерні твори (*a cappella* та із супроводом). Під час виступу випускник демонструє свій виконавський рівень як диригент.

2. Друга частина Державного іспиту є практична – робота з хором. Випускник демонструє самостійну роботу з хором – методику розучування хорового твору, що аранжований і опрацьований студентом самостійно.

3. Третя частина екзамену – теоретична. Випускник відповідає на питання усно з дисциплін: “Хорознавство”, “Техніка хорового диригування”, “Хорова література”.

4. На Державний іспит випускник також готує свою дипломну

роботу у вигляді розгорнутих анотацій на твори із своєї концертної програми.

Під час обговорення Державною комісією враховуються всі види роботи і виставляється загальна оцінка.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ РЕПЕРТУАРНИЙ СПИСОК

Твори, які диригуються у три-, чотири- та дводольному розмірах

1. Обр. М. Леонтовича. “Закувала зозуленька” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз.Укр., 1978.
2. Обр. М. Леонтовича. “Тиха вода” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
3. Обр. М. Леонтовича. “Пливе човен” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз.Укр., 1978.
4. Обр. М. Леонтовича. “А вже весна” // Леонтович М. Хорові твори – К.: Муз. Укр., 1978.
5. Обр. М. Леонтовича. “В полі-полі плужок” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
6. Обр. М. Леонтовича. “Ой вербо, вербо” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
7. Обр. М. Леонтовича. “Піду в садочок” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
8. Обр. М. Леонтовича. “Ой з-за гори кам'яної” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз.Укр., 1978.
9. Обр. М. Леонтовича “Було літо” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
10. Обр. М. Леонтовича. “Налетіли журавлі” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз Укр., 1978.
11. Обр. М. Леонтовича. “Над річкою бережком” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз.Укр., 1978.
12. Обр. М. Леонтовича. “Гей, нум браття” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
13. Обр. М. Леонтовича “Зоре моя вечірня” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.

14. Обр. М. Лисенка. "Ой ковалю, молодий ковалю" // Хрестоматія з читання хорових партитур / Упор. Перунов О. – К.: Мистецтво, 1963.
15. Обр. М. Леонтовича. "Ой, ти знав". // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
16. Обр. М. Леонтовича. "Козака несуть" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
17. Обр. М. Леонтовича. "Мала мати одну дочку" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
18. Муз. М. Глинки, сл. В. Забилы. "Гуде вітер" // Сборник хоровых произведений 7–10 кл. – М.: Просвещение, 1964.
19. Обр. А. Александрова. "Ой, при лужку" // Курс чтения хоровых партитур ч. I. / Составители: Полтавцев И., Светозарова М. – М.: Музыка, 1964.
20. И. С. Бах, текст А. Машистова. "Сердце молчи" // Курс чтения хоровых партитур ч. I. / Составители: Полтавцев И., Светозарова М. – М.: Музыка, 1964.
21. Обр. Г. Верьовки. "Ой літає соколонько" (жниварська пісня) // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Упорядники: Авдієвський А. та Гаркуша З. вип. I. – К.: Муз. Укр., 1971.
22. Обр. А. Авдієвського. "Добрий вечір тобі" (колядка) // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Упорядники: Авдієвський А. та Гаркуша З. вип. I. – К.: Муз. Укр., 1971.
23. Муз. В. Шебалина, сл. Ю. Лермонтова. "Утес" // Курс чтения хоровых партитур ч. I. / Составители: Полтавцев И., Светозарова М. – М.: Музыка, 1964.
24. Обр. І. Сулими. "Марина" (купальський хоровод) // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Упорядники: Авдієвський А. та Гаркуша З. вип. I. – К.: Муз. Укр., 1971.
25. Обр. Л. Ревуцького. "Прилетіла перепілонька" // Хрестоматія з читання хорових партитур / Упорядник Перунов О. – К.: Мистецтво, 1963.
26. "Ішов дід на став" (ігрова шедрівка) // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Упорядники: Авдієвський А. та Гаркуша З. вип. I. – К.: Муз. Укр., 1971.
27. Обр. А. Авдієвського. "Чусш, брате мій" // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Упорядники: Авдієвський А. та Гаркуша З. вип. I. – К.: Муз. Укр., 1971.

28. Обр. М. Лисенка. "Пливе човен" // Хоровий клас і практика роботи з хором (навчальний посібник для муз. пед. відділень педучилищ) / Упорядники: Болгарський А., Сагайдак Т. – К.: Муз. Укр., 1987.
29. Обр. М. Лисенка. "А вже весна" // Хрестоматія з читання хорових партитур / Упор. Перунов О. Держвидав. – К.: Мистецтво, 1963.
30. Муз. К. Данькевича. "Чорний крук", хор з оп. "Богдан Хмельницький" // Хоровий клас і практика роботи з хором (навч. посібник для муз. пед. відділень педучилищ) / Упорядники: Болгарський А., Сагайдак Т. – К.: Муз. Укр., 1987.
31. Муз. Р. Глиэра. "Над цветами и травой" // Глиэр Р. Избранные хоры для детских или женских голосов. – М.: Гос. муз. изд., 1960.
32. Обр. П. Козицького. "Веснянка" // Хоровий клас і практика роботи з хором (навч. посібник для муз. пед. відділень педучилищ) / Упорядники: Болгарський А., Сагайдак Т. – К.: Муз. Укр., 1987.
33. Муз. О. Даргомижського. "Любо нам", хор русалок з оп. "Русалка" // Хоровий клас і практика роботи з хором (навч. посібник для муз. пед. відділень педучилищ) / Упорядники: Болгарський А., Сагайдак Т. – К.: Муз. Укр., 1987.
34. Обр. М. Леонтовича. "Вишні – черешні" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
35. Обр. М. Леонтовича. "Ой, сивая зозуленька" // Леонтович М. Хорові твори – К.: Муз. Укр., 1978.
36. Муз. Дж. Верди. "Кто там", хор з оп. "Аида" // Хоры зарубежных композиторов-классиков / Сост. Гембицкая Е. – М.: изд. "Музыка", 1974.
37. Обр. М. Лисенка. "Ой знати, знати" // Хрестоматія по хоровому дирижуванню / Сост. Баранов Б. и др. – М.: изд. Просвещение, 1967.

Твори на 6/4 та 6/8, які диригуються за шестидольною та дводольною схемами

1. Обр. А. Авдієвського. "Ой дощ іде" // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Упорядники: Авдієвський А. та Гаркуша З. вип. I. – К.: Муз. Укр., 1971.
2. Обр. В. Суржі. "Ой під калиною" // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Упорядники: Авдієвський А. та Гаркуша З. вип. I. – К.: Муз. Укр., 1971.

3. Укр. нар. пісня "Ой гарна я, гарна" // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Упорядники: Авдієвський А. та Гаркуша З. вип. I. – К.: Муз. Укр., 1971.
4. Муз. А. Рубинштейна. "Ноченька", хор из оп. "Демон" // Хрестоматія по дирижуванню / учебное пособие. – М.: Просвещение, 1967.
5. Муз. І. Шамо, сл. Д. Луценка. "Ой пливи, вінок" // Барвінки рідного краю / 20 пісень для народного хору. – К.: Муз. Укр., 1967.
6. Муз. М. Глинки, перел. С. Благообразова. "Ты, соловушка, умолкни" // Сб. Пение в школе / пособие для учителя 5–6 кл., вып. II. – М.: Музыка, 1969.
7. Муз. І. Сльоти, сл. О. Богачука. "Ой чого ти, чайко" // Музичні вечори (бібліотека муз. сам.) / Співає укр. нар. хор. – К., 1983.
8. Муз. Ф. Шуберта. "Какая ночь" // Курс чтения хоровых партитур ч. I. / Составители: Полтавцев И., Светозарова М. – М.: Музыка, 1964.
9. Муз. И. Брамса. "Прощай" // Курс чтения хоровых партитур ч. I / Составители: Полтавцев И., Светозарова М. – М.: Музыка, 1964.
10. Муз. Є. Козака, сл. Т. Шевченка. "Думи мої" // Хрестоматія з хорового диригування / Упорядник Коломієць А. – К.: Муз. Укр., 1971.
11. Муз. Г. Верьовки. "Рибалка молоденький" // Українські народні пісні для хору. / Упорядник Скрипчинська Е. – К.: Мистецтво, 1966.
12. Обр. Є. Козака. "Ой, дівчино, шумить гай" // Козак Є. Українські народні пісні в обробці для хору – К.: Музична Україна, 1967.
13. Муз. К. Стеценка, сл. Л. Українки. "То була тихая ніч" // Класичні хори / Упорядник Мінківський О. – К.: Мистецтво, 1964.
14. Муз. Б. Фільц. "Червона калина" // Земле моя / Збірка хорових творів і вокальних ансамблів на сл. І. Франка. – К., 1973.
15. Муз. І. Шамо, сл. Д. Луценка. "Зачарована Десна" // Барвінки рідного краю / 20 пісень для народного хору – К.: Музична Україна, 1967.
16. Муз. В. А. Моцарта. "Мы сегодня рано встали", хор из оп. "Свадьба Фигаро" // Хоры зарубежных композиторов-классиков / Сост. Гембицкая Е. – М.: Музыка, 1974.

17. Муз. П. Чеснокова. "Зелёный шум" // Чесноков П. Избранные хоры. – М.: Музыка, 1976.
18. Муз. П. Чайковского. "Хор пастухов и пастушек" из оп. "Пиковая дама" // Курс чтения хоровых партитур ч. II / Составители: Полтавцев И., Светозарова М. – М.: Музыка, 1965.

Твори на 9/4 та 9/8, які диригуються за тридольною та дев'ятидольною схемами

1. Муз. Г. Верьовки. "Не забудь юних днів" // Верьовка Г. Хори. Вип. I. – К.: Музична Україна, 1971.
2. Муз. К. Домінчена. "Слово, моя ти єдина зброя" // Хорові твори українських радянських композиторів. Вип. VIII – К.: Музична Україна, 1973.
3. Муз. П. Чеснокова. "Листья" // Чесноков П. Избранные хоры – М.: Музыка, 1976.
4. Муз. П. Чеснокова. "Яблоня" // Чесноков П. Избранные хоры – М.: Музыка, 1976.
5. Муз. П. Чеснокова. "Теплится зорька" // Чесноков П. Избранные хоры – М.: Музыка, 1976.
6. Муз. Ц. Кюи. "Воды" // Курс чтения хоровых партитур, ч. I. / Составители: Полтавцев И., Светозарова М. – М.: 1964.
7. Муз. П. Чайковского. "На море утушка", хор из оп. "Опричник" // Курс чтения хоровых партитур ч. II. / Составители: Полтавцев И., Светозарова М. – М.: Музыка, 1965.
8. Муз. Р. Глиэра. "Сияет солнце" // Глиэр Р. / Избранные хоры для детских или женских голосов – М.: Гос. Муз. изд., 1960.
9. Муз. Г. Верьовки. "Забудь мене" // Українські народні пісні для хору / Упорядник Скрипчинська Е. – К.: Мистецтво, 1966.

Твори у розмірах: 12/4, 12/8, 3/2, 2/2 – диригування у повільному, помірному та швидкому темпах.

1. Муз. А. Пашкевича. "Хата моя, біла хата" // Вокальні твори на слова українських поетів. – К.: Муз. Укр., 1975.

2. Муз. С. Танеева. "Вечерняя песня" // Хрестоматія по дирижуванню / Учебное пособие – М.: Просвещение, 1967.
3. Муз. Ш. Гуно. "О, скорбный день," хор из оп. "Ромео и Джульетта" // Хрестоматія по дирижуванню хором вип. III. / Составители: Красотина Е., Рюмина К., Левит Ю. – М.: Музыка, 1972.
4. Муз. Г. Свиридова. "Поёт зима" // "Поэма памяти Сергея Есенина" Свиридов Г. – М.: Советский композитор, 1971.
5. Обр. М. Леонтовича. "А в тому саду" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
6. Обр. М. Леонтовича. "Чого соловей смутен" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
7. Обр. М. Леонтовича. "Мак" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
8. Муз. Г. Верьовки. "Нехай собі тай шумлять дуби" // Українські класичні хори / Упорядник Козицький П. – К.: Мистецтво, 1950.
9. Обр. Г. Верьовки. "Жито, мати" // Хори без супроводу / Упор. Захаров А. – К.: Мистецтво, 1965.
10. Обр. М. Колесси. "Колисанка" // Колесса М. Вибрані хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1983.
11. Обр. А. Авдієвського. "Вербовая дощечка" // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Укладачі: Авдієвський А. та Гаркуша З. Вип. I. – К.: Муз. Укр., 1971.

Перемінні розміри

1. Обр. М. Леонтовича. "Мала мати одну дочку" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
2. Обр. М. Леонтовича. "Ой у полі та туман" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
3. Обр. М. Леонтовича. "Зашуміла ліщинька" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
4. Обр. М. Леонтовича. "Ой перепеличка" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
5. Обр. М. Леонтовича. "Ой від саду" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
6. Обр. О. Кошиця. "Час до дому, час" // Кошиць О. Українські народні пісні для хору. Вип. II. – К.: Муз. Укр., 1967.

7. Муз. А. Штогаренка. "Ой одна я, одна" // Штогаренко А. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1972.
8. Муз. С. Людкевича. "Гагілка" // Хрестоматія з читання хорових партитур / Упор. Перунов О. – К.: Мистецтво, 1963.
9. Муз. А. Авдієвського. "Коліскова" // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Упорядники: Авдієвський А та Гаркуша З. Вип. I. – К.: Муз. Укр., 1971.
10. Муз. М. Леонтовича. "Льодолом" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
11. Муз. М. Леонтовича. "Літні тони" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
12. Муз. Є. Козака. "Вівчарик" // Козак Є. Пісні. – К.: Муз. Укр., 1980.
13. Муз. К. Стеценка. "Сон" // Співає "Думка". – К.: Муз. Укр., 1970.
14. Муз. Ф. Колесси. "Якби мені черевики" // Класичні хори / Упор. Мінківський О. – К.: Мистецтво, 1964.
15. Муз. Л. Ревуцького. "У перетику ходила" // Ревуцький Л. Избранные хоры и песн. – М.: Советский композитор, 1967.
16. Муз. П. Чайковского. "С мала ключика" // Чайковский П. Кантата "Москва". – М.: Музыка, 1971.

Складні мішані розміри: 5/8, 5/4, 7/8, 7/4

1. Обр. М. Леонтовича. "Ой устану я в понеділок" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
2. Обр. М. Леонтовича. "А вже сонце заходить" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
3. Обр. М. Леонтовича. "Ой горе тій чайці" // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
4. Муз. Н. Лихановой. "Как назвать такое" // Хрестоматія по хоровому дирижуванню / Сост. Баранов Б. и др. – М.: Просвещение, 1967.
5. Муз. Э. Дарзиня. "Лунная дорожка" // Хрестоматія по хоровому дирижуванню / Сост. Баранов Б. и др. – М.: Просвещение, 1967.
6. Муз. Д. Аракишвили. "О поэте" // Курс чтения хоровых партитур. ч. 1. / Составители: Полтавцев И., Светозарова М. – М.: Музыка, 1964.

7. Муз. М. Глинки. “Лель таинственный”, хор из оп. “Руслан и Людмила” // Хрестоматия по хоровому дирижированию / Сост. Баранов Б. и др. – М.: Просвещение, 1967.
8. Муз. Н. Римского-Корсакова. “С крепкий дуб тебе повыврасти”, хор из оп. “Сказка о царе Салтане” // Хрестоматия по хоровому дирижированию / Сост. Баранов Б. и др. – М.: Просвещение, 1967.
9. Муз. А. Новикова. “Ясный месяц” // Хрестоматия по хоровому дирижированию / Сост. Баранов Б. и др. – М.: Просвещение, 1967.
10. Обр. М. Колесси. “Ой давно, давно я в батька була” // Хрестоматия по хоровому дирижированию / Сост. Баранов Б. и др. – М.: Просвещение, 1967.
11. Обр. Б. Лятошинського. “Ой у полі три криниченьки” // Хрестоматия по хоровому дирижированию / Сост. Баранов Б. и др. – М.: Просвещение, 1967.
12. Обр. А. Ленского. “А вже третій вечір” // Хрестоматия по хоровому дирижированию / Сост. Баранов Б. и др. – М.: Просвещение, 1967.
13. Обр. Г. Верьовки. “Тихо над річкою” // Співає Український народний хор ім. Г. Верьовки / Укладачі: Авдієвський А. та Гаркуша З. – К.: Муз. Укр., 1971.
14. Муз. А. Бородин. “Песня тёмного леса” // Хрестоматия по хоровому дирижированию / Сост. Баранов Б. и др. – М.: изд. Просвещение, 1967.
15. Обр. М. Леонтовича. “Поміж трьома дорогами” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
16. Обр. М. Леонтовича. “Із-за гори сніжок летить” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
17. Обр. С. Полонского. “Хороводы заводите” // Хрестоматия по дирижированию хором. вып. III / Составители: Красотина Е., Рюмина К., Левит Ю. – М.: Музыка, 1972.

Твори у розмірах: 3/4, 3/8, 2/4, які диригуються “на раз”

1. Муз. М. Леонтовича. “Легенда” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
2. Муз. П. Майбороди. “Друзі хороші мої” // Майборода П. Вибрані пісні. – К.: Муз. Укр., 1978.

3. Муз. П. Майбороди. “Київський вальс” // Майборода П. Вибрані пісні. – К.: Муз. Укр., 1978.
4. Муз. М. Леонтовича. “Ой ти, сестрице, новенька”, хор русалок з незакінченої опери “На русалчин Великдень” // Леонтович М. Хорові твори. – К.: Муз. Укр., 1978.
5. Муз. П. Рукина. “Ворон к ворону летит” // Хрестоматия по дирижированию хором вып. II / Составители: Красотина Е., Рюмина К., Левит Ю. – М.: изд. Музыка, 1969.
6. Обр. Є. Козака. “Човник хитається” // Козак Є. Українські народні пісні в обробці для хору. – К.: Муз. Укр., 1967.
7. Обр. Ю. Мейтуса. “Бігло, бігло козенятко” // Мейтус Ю. Десять хорів без супроводу. – К.: Мистецтво, 1966.
8. Муз. Г. Жуковського. “Над Дніпром” // Поёт государственная заслуженная академическая капелла УССР “Думка”. – М.: Советский композитор, 1963.
9. Муз. П. Чайковского. “Проводы Масленицы” хор из муз. к сказке “Снегурочка” // Чайковский П. Избранные хоры из опер. – М.: изд. Музыка, 1968.

РЕКОМЕНДОВАНА МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Андреева Л.* Методика преподавания хорового дирижирования. – М.: Музыка, 1969.
2. *Анисимов А.* Дирижер-хормейстер. – Л.: Музыка, 1976.
3. *Безбородова Л.* Дирижирование. – М.: Просвещение, 1990.
4. *Егоров А.* Очерки по методике преподавания хоровых дисциплин. – Л.: Музгиз, 1958.
5. *Ержемский Г.* Психология дирижирования. – М.: Просвещение, 1988.
6. *Иванов-Радкевич А.* О воспитании дирижера. – М.: Музыка, 1973.
7. *Иванов-Радкевич А.* Пособие для начинающих дирижеров. – К.: Музыка, 1977.
8. *Іваницький І.* Українська народна музична творчість / Посібник для вищих та середніх учбових закладів. – К.: Музична Україна, 1990.
9. *Казачков С.* Дирижерский аппарат и его постановка. – М.: Музыка, 1967.

10. *Каң Э.* Элементы дирижирования. – Л.: Музыка, 1980.
11. *Канерштейн М.* Вопросы дирижирования. – М.: Музыка, 1972.
12. *Колесса М.* Основы техніки диригування. – К.: Музична Україна, 1973.
13. *Коломієць А., Пащенко В., Тіхова Є.* Курс читання хорових партитур. – К.: Музична Україна, 1977.
14. *Малько Н.* Основы техники дирижирования. – М.: Музыка, 1965.
15. *Медынь Я.* Методика преподавания дирижерско-хоровых дисциплин. – М.: Музыка, 1978.
16. *Мусин И.* О воспитании дирижера. – Л.: Музыка, 1987.
17. *Мусин И.* Техника дирижирования. – Л.: Музыка, 1967.
18. *Мюни Ш.* Я – дирижер. – М.: Музгиз, 1965.
19. *Ольхов К.* Теоретические основы дирижерской техники. – Л.: Музыка, 1984.
20. *Перунов О.* Хрестоматія з читання хорових партитур. – К.: Мистецтво, 1963.
21. *Полтавцев И., Светозарова М.* Курс чтения хоровых партитур. Ч. I. – М.: Музыка, 1964.
22. *Поляков О.* Язык дирижирования. – К.: Музична Україна, 1987.
23. *Птица К.* О хоровом дирижировании. Изд.2. – Профиздат, 1984.
24. *Разумний І.* Посібник з диригування. – К.: Музична Україна, 1968.
25. *Рождественский Г.* Дирижерская амплитуда. – Л.: Музыка, 1974.
26. *Соколов В.* Работа с хором. – М.: Музыка, 1967.